

Lemminkäisen matka Päivölän pitoihin.

Kansanrunoutemme tutkimuksen vaikeimpia tehtäviä on niiden aines-ten erittelemine ja selvittäminen, joista monisäikeinen Lemminkäisen virsi on kokoonpantu. KAARLE KROHN, joka perusteellisemmin kuin kukaan muu ja miltei yksin on asiaa käsitellyt, on tässä runossa todennut paljon legendanomaisia piirteitä. »Päivölän pitoja», joihin Lemminkäinen lähtee kutsumattomana vieraana, Krohn vertaa Raamatun kertomukseen kuninkaanpojan häistä (Matt. 22: 2—14). *Päivölää* hän pitää 'taivaan' rinnakkaiskäsitteenä (Kalevalan runojen historia, s. 587). Varmaan Krohn onkin oikeassa siinä, ettei runo puhuessaan »suuren synnyn syömingistä, jumalisten juomingista» tarkoita tavanomaisia maisia pitoja.

Huomiota herättää jo sen juhlasalin tilavuus, jossa noita pitoja vietetään ja jota Ilomantsin suuri laulaja Simana Sissonen kuvaili 1845 Europaeukselle seuraavin sanoin (VII, 1, 836):

Tup' oli tehty Hiitolassa,	Kun kukko la'essa laulo,
Hiitolassa, Pohjolassa,	laulu ei kuulu lattiahan,
tuo oli sivu satoa syltä,	peni haukkuvi perässä,
tuhansia poikki puolin.	ei ääni ovehen kuulu.

Vaikka tässä esiintyykin paikanniminä *Hiitola* ja *Pohjola*, käy runon muista kohdista ilmi, että puheena silti on juuri se pitopaikka, jonne Lemminkäinen äitinsä tai »kolmen luonnottaren» kielloista huolimatta lähtee. Ahlqvistin ilomantsilaisessa muistiinpanossa (VII, 1, 841) mainitaan sekä *Pohjola* että *Päivölä* samassa runossa: suuri pirtti sijaitsee Pohjolassa, mutta silti puhutaan »Päivölän pidoista». Aunuksessa (II, 194) taas suuri »pertti» on *Väinölässä*, joka mahdollisesti on vääntynyt *Päivölä* nimestä (vrt. Krohn, Kalevalastudien II, s. 79). »Päivölän pitojen» asemesta mainitaan myös »Hiitolan pidot» mm. eräässä Korpiselän toisinnossa (VII, 1, 812):

tuonne Hiitolan pitoihin,
jumalisten juominkihin.

Nimi *Hiitola*, jonka ei mielestäni tarvitse runossamme olla ristiriidassa *Päivölä* nimityksen kanssa, viittaa käsitykseen, että kysymyksessä olevia pitoja on vietetty tuonpuoleisessa maailmassa. Tuonpuoleiseen maailmaan kuuluvat tällöin myös ne »surmat», joilla Lemminkäistä peloitellaan ja jotka Päivölän pitoihin pyrkivä on kohtaava tiellään.

Häiritseviä esteitä tavataan matkamiehen tiellä myös kansainvälisessä Pakenevan sadussa, Päivänpäästörunossa y.m., mutta niitä ei voi verrata Lemminkäisen virren »surmiin» eikä niihin rinnastaa. Jälkimmäiset eivät näet ole vain esteitä, vaan todellisia kammon ja kauhun paikkoja.

Vaikka noita pelättäviä paikkoja tavallisesti sanotaan olevan kolme (esim. VII, 1, 765):

kolme on surmoa siulla,
sillä matkalla männessäsi,

ei runon lukuisista toisinoista kuitenkaan käy suorastaan ilmi, mitkä nämä kolme »surmaa» ovat alun perin olleet ja missä järjestyksessä ne ovat seuranneet toisiaan. Ne ovat näet osaksi erilaisia eri toisinoissa ja niiden järjestyksin vaihtelee. Entisessä Suomen Itä-Karjalassa ensimmäisenä surmana mainitaan tavallisesti *hauta*, jossa on *hehkuvia kiviä*. Niin esim. Suistamolla on laulettu (VII, 1, 779):

Tuos on siulla ensi surma:
hauta on tiellä kaivettuna,
täysi on kuumia kiviä,
palavoita paateroita.

Tällaisesta haudasta, jota joskus on sanottu lämmeksikin (VII, 1, 835), puhutaan myös Aunuksen, vieläpä Vienan Karjalankin toisinoissa (I, 2, 728, 742, 786, 834 y.m.). Fellman on jo 1829 muistiinpannut Venäjällä seuraavan säkeistön, jossa »tulinen hauta» myös mainitaan ensi sijalla (1, 2, 786):

Emoiseni, vaimo vanha,	tulovi tulinen hauta,
sano surma ensimmäinen.	jok' on tiellä poikkipuolin.
Kuin menet matkoja vähäisen,	Täyn' on kuumia kiviä,
— — —	palavoita paateroita.

Näin ollen on mielestäni ilmeistä, että tuo »tulinen hauta» on jo alun perin sisältynyt Lemminkäisen runoon; todennäköistä on myös, että se on surmien sarjassa ollut ensimmäinen.

Toisena surmana mainitaan mm. Basilierin 1884 Suistamolla muistiinpanemassa virressä monisilmäinen käärme (VII, 1, 781):

Tuoss' on siulle toinen surma:
 käärme tiellä poikkipuolin,
 sata silmiä maolla,
 tuhat kielt' on käärmehellä,
 kita kuutta kirvesvartta.

Samoin toisella sijalla sen esittää ilomantsilainen Simana Sissonen, jonka laulussa kuvataan erityisesti käärmeen suuruutta (VII, 1, 835):

Mato on tiellä poikin puolin,
 pitempi pisuja puita,
 paksumpi kujän patsasta.

Etupäässä vain käärmeen suuruuteen kohdistetaan huomiota Vienan Karjalankin toisinoissa (I, 2, 716, 754, 777 y.m.):

Mato on tiellä poikkipuolin,
 pitempi on pirtin hirttä,
 paksumpi pirtin patsasta.

Täällä on kuitenkin säilynyt muistomerkkejä myös »madon» monista silmistä. Niinpä Liedmassa on, tosin tulisen kokon yhteydessä laulettu, (I, 2, 704):

Sad' on simüä sivulla,
 tuhat kiellä kiäd'imellä,

joista viimeinen sana on ilmeisesti ollut »käärmehellä». Uhtualla, jossa »madon» paikalle on tullut »madot», sanotaan (I, 2, 840, vrt. 830):

Mavot kuihkavi kujoilla,
sata silmova sivulla.

Epäilemättä tämä suuri, monisilmäinen käärme, jonka ohelle tai tilalle muut käärmeet ja käärme-aita ovat tulleet eräissä toisoinnoissa, on, samoin kuin tuo »tulinen hauta», jo alun perin kuulunut Lemminkäisen virteen. Sitä vastoin on epävarmaa, missä järjestyksessä Lemminkäinen matkallansa kohtaa käärmeen. Suistamalla se mainitaan milloin toisella, milloin kolmannella sijalla. Todennäköisesti se kuitenkin on alkuaan ollut toinen surma, sillä eräissä Vienan Karjalan toisoinnoissa (I, 2, 716, 754) sitä nimenomaan sanotaan »keskimäiseksi surmaksiksi».

Kolmanteen surmaan nähden KAARLE KROHN on ollut epäroivällä kannalla (ks. Kalevalastudien II, s. 96). Muihin eri toisoinnoissa luetteluihin surmiin verrattuna on etusija kuitenkin annettava sille tuliselle kokolle, joka tavataan mm. Europaeuksen Loimolassa muistiinpanemassa virressä (VII, 1, 791):

Siit on siulle kolmas surma:
tuossa on tulinen koski,
koskessa tulinen koivu,
koivussa tulinen kokko.

Kohdatessaan sen Lemminkäinen vielä toteaa:

tuli suusta tuiskuavi,
kyven siivestä kytevi.

Eräässä Aunuksen toisinnossa sanotaan (II, 271):

Jo tuloo tulinen jogi,	koivussa tulinen kokko,
jovess' on tulinen luoto,	tulen suustaha sugasoo,
luuvossa tulinen koivu,	tulen höyhtenet sataa.

Joskus tähän kuvaukseen liittyy vielä säe (II 220 a):

raudanenä, raudakynsi.

Vienan Karjalan toisoinnoissa mainitaan lisäksi, että tuo tulisen virran tai kosken luodossa asuva tulinen kokko (esim. I, 2, 773)

yöt heän hammasta hijou,
päivät kynttä kitkuttau
Lemminkäisen peän varalla.

Ja joskus huomautetaan (I, 2, 728 a, vrt. 726, 729, 741):

Se on syönyt sata'in miestä,
tuhonnut tuhan urosta.

Kaarle Krohn (Kalevalastudien II, s. 96) olettaa, että puheena oleva »tulinen kokko», joka tavataan myös eräissä loitsuissa, olisi niistä liittynyt Lemminkäisen virteen. Tämä ei kuitenkaan näytä todennäköiseltä. Pikemmin voi asian laita olla päinvastoin. Siihen mielestäni viittaa mm. se, että puheena oleva säkeistö esiintyy Lemminkäisen virressä kaikilla runon laulualueilla. Pidän sen vuoksi todennäköisenä, että tuo tulisen virran luodossa isännöivä, tulta suitseva kokko on alkuperäinen runossamme. Todennäköisesti se on samalla ollut Lemminkäisen virren kolmas eli viimeinen »surma».

Nyt kysytään, mihin tällaisten kauhunpaikkain kuvaukset perustuvat. On ilmeistä, etteivät ne ole olemassa vain Lemminkäistä varten, vaan että niiden on kuviteltu kohtaavan jokaista kulkijaa samalla matkalla. Toisin sanoen ne ovat paikkaan sidottuja eivätkä tilapäisesti synnytettyjä niinkuin edellämainitut saduista tunnetut esteet.

Tätä ongelmaa pohtiessamme huomio kiintyy niihin keskiajan ihmeellisiin visioihin, joista on kuvauksia säilynyt ja joita erinäisten henkilöjen kerrotaan nähneen tai kokeneen joutuessaan jo elämänsä päivinä, kuten Dante Jumalaisessa näytelmässään, tavalla tai toisella tuonpuoleiseen maailmaan. On ymmärrettävää, että tällaiset visiot pelonsekaista ihmetelyä herättävine yksityiskohtineen ovat suuresti kiinnostaneet entisajan ihmisiä ja edistäneet noiden näkyjen tunnetuksi tulemistä. Osa näistä keskiaikaisen mielikuvituksen liikkeellepanevista voimista palautuu jo orfilais-pythagoralaisten salaoppeihin, joita varsinkin gnostikot juurruttivat kristinuskon piiriin. Suurimman huomion kohteina näyttävät olleen ne piinapaikat, joissa kuolleita kuritetaan tai puhdistetaan, ennenkuin ne pääsevät paremmasta elämästä osallisiksi. Niihin rakentuu osaksi myös katolisen kirkon kiirastulioppi.

Etsiessämme nyt Lemminkäisen virren ensimmäiselle »surmalle» esikuvaa edellämainituista lähteistä, huomaamme, että sitä muistuttava vastine tavataan jo ns. Pietarin Ilmestyskirjassa noin v. 150. Siinä puhutaan näet mm. juuri sellaisesta haudentakaisesta piinapaikasta, joka on täynnä teräviä, hehkuvia kiviä (MOLTKE MOE Middelalderens visionsdigtning, Instituttet for sammenlignende kulturforskning B IX, s. 217). Toiselle surmalle tarjoaa vastineen se tavattoman suuri, kahlehdittu käärme, joka ei koskaan kuole ja joka hengittäessään vetää sieluja nieluunsa ja puhalttaa ne ulos jälleen. Tällaisesta käärmeestä puhutaan useissa keskiajan visioissa

(Moltke Moe, mts. 225, 227, 243). Suomalaisen runon mainitsemat »madon» »sadat silmät» taas tuovat mieleen sen kuolemanruhtinaan, jonka ruumis on silmiä täynnä (UNO HOLMBERG *Der Todesengel, Commentationes orientaliae in honorem Knut Tallqvist*, s. 76 s.). Kolmantena surmana kuvattua »tulista kokkoa», jolla on »rautainen, rautakynsi» ja jonka »tuli suusta tuiskuavi», muistuttaa mm. Tundalin visiossa noin v. 1150 esiintyvä pitkäkaulainen, terävänokkainen ja rautakynäinen lintu, joka suitsuttaa tulta ja nielee sieluja (Moltke Moe, mts. 232). Myös tulinen joki tulisine koskineen on, kuten tunnettua, aivan yleinen tuonpuoleiseen maailmaan kuuluva kuvitelma. »Kaikkien pideä mennä tulizes koskes läbi kuoltuu», uskotaan itä-karjalaisten keskuudessa vieläkin (MARTTI HAAVIO *Suomalaisten tuonela-kuvitelmia*, *Kotiseutu* 1939, s. 71).

Tällaisiin keskiajalla meidän maahamme levinneisiin uskomuksiin — eikä laulajan omaan mielikuvitukseen — näyttävät näin ollen nuo kolme Lemminkäisen virren »surmaa» perustuvan. Ohimennen viittaa vielä Väinö Salmisen Aunuksessa muistiinpanemaan toisintoon, jossa sanotaan (II, 190):

Astun minä askelen neniä
i polgen kirvehen terille.
Tuli tuoh ensimmäne surma:
tuliba tuoh tuline hauda.

mänin matkoja vähän,
pollin teitä pikkusen,
tuli tuoh' toine surma.

Astun askelen neniiä.
pollen kirvehen terillä,

Astun askelen nenillä,
pollen kirvehen terillä,
tuliba tuohon kolmas surma.

Mitä »askelen(?) nenillä» on tarkoitettu, on epäselvää, mutta todennäköisesti sanat ovat alun perin kuuluneet: »naskalin nenillä», ainakin »kirvehen terillä» osoittaa selvästi, että kysymys on terävistä esineistä. Tämä kohta on siinä suhteessa kiintoisa, että sekin viittaa tuonpuoleiseen maailmaan, jossa useiden visioiden mukaan on kuljettava naulojen, neulojen tai muiden terävien esineiden terien päällitse (Moltke Moe, mts. 232, 234, 236, 239). Tämä käsitys esiintyy myös norjalaisessa *Draumkvædet*-nimisessä visio-runoelmassa, jossa sanotaan, ettei sen, joka elämänsä aikana on antanut köyhälle kengät, tarvitse toisessa maailmassa kulkea paljain jaloin »på kvasse heklemog» (Moltke Moe, mts. 334).

Vertailun vuoksi mainittakoon, että itse Väinämöinenkin, kun hän lähtee Tuonelaan hankkiakseen tietoja jo kauan sitten kuolleelta, kuuluisalta Antero Vipuselta, joutuu kulkemaan samaa tuskallista tietä (esim. I, 1, 410):

Astu päivän helkütteli,
naisen nieklojen nenie,

astu toisen torkutteli
miehen miekkojen terie.

Samoin on Hiidestä kosijan, esim. eräässä Impilahden toisinnossa (VII, 1, 373), kuljettava mm.

kirvehen teriä myöten,
naskalin neniä myöten,

jossa siis tavataan vastine noille Aunuksessa muistiinpannuille säkeille. Eräät muutkin Hiidestä kosinta -runon ansiotöiden sarjassa mainitut merkittävyydet, kuten kyinen pelto, hiiden hepo, tuonen hauki viittaavat tuonpuoleisen maailman kuvitelmiin.

Mutta palataksemme Lemminkäisen virteen, ansaitsee huomiota vielä se jättiläistupa, josta mm. Simana Sissonen lauloi ja jonka Kaarle Krohn (Kalevalastudien II, s. 79) on vertailevan säetutkimuksen perusteella selittänyt kehittyneen ruumisarkkuasunnosta, sitä mahtavaksi manalanmajaksi suurentelemalla. Mahdollisesti Krohn on oikeassa, mitä tuon runollisen kuvan kokoonpanoon tulee, mutta siitä huolimatta voidaan olettaa, että vanhalla kansalla on hyvinkin saattanut olla jonkinlainen käsitys tuonpuoleisessa maailmassa sijaitsevasta suuresta sielujen kokoon-tumissalista. Päivölän tai Hiitolan jättiläistupaa muistuttava rakennus tavataan mm. englantilaisen talonpojan Turkillin visiossa 1200-luvulta, jossa kerrotaan, että kun vainajat olivat vaeltaneet piikeillä varustetun sillan yli, he tulivat »riemun vuorelle» (mons gaudii), missä sijaitsi niin suuri ja ihmeellinen kirkko, että siihen näytti mahtuvan kaikki maailman kansat (Moltke Moe, mts. 239). Perustuuko Sissosen laulama jättiläistupa tämänlaatuiseen kuvitelmaan, ei kuitenkaan ole suorastaan todistettavissa. Sitä vastoin on ilmeistä, että Lemminkäisenrunon Päivölä pitoineen, joita sanotaan »suuren synnyn syömingiksi, jumalisten juomingiksi» ja jonne päästään vaikeiden koettelemusten ja kärsimysten jälkeen, on tarkoittanut autuaiden tuonpuoleista, onnellista ja valoisaa asuin-sijaa.

Olen täten lyhyesti esittänyt eräitä näkökohtia, joista ilmenee, että Lemminkäisen virressä, jonka kiintoisa alkumuoto tuskin saattaa olla rahvaanmiehen sepittämä, on vielä paljon tutkimisen arvoista. Samalla olen tällä Kalevalan-aiheisella kirjoituksellani tahtonut kunnioittaa vanhaa ystävääni, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kallisarvoisen arkiston entistä hoitajaa Eemil Tunkeloa hänen merkkipäivänsä johdosta.

Uno Harva.